

KİTAP KAPAKLARINDA YER ALAN KİRKİTLİ DOKUMALAR VE MOTİFLER

Bayram DEMİRAL*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı kirkitli dokuma ve motiflerinin kitap kapaklarında hangi şekillerde yer aldığı, teknik, kompozisyon, yöre özelliklerinin tespiti ve bunların kitap içeriklerini yansıtmaya katkılarının neler olduğunun belirlenmesidir. Çalışmada, tarama yöntemiyle elde edilen verilerden örneklem olarak on kitap seçilmiş ve önceden belirlenen temalar çerçevesinde “betimsel analiz” yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir, yorumlanır ve bazı çıkarımlarda bulunulur.

Araştırmada kirkitli dokumaların, kitap kapaklarına, fotoğraf, illüstrasyon ve yazı şeklinde yansıdığı belirlenmiştir. Halı, kilim, cicim ve sumak teknikli dokumaların, kitap kapaklarında yer aldığı tespit edilmiştir. Kitap kapaklarında akrep, bereket, bukağı, elibelinde, göz, koçboynuzu, kuş, tarak ve yıldız motiflerine rastlanmıştır. Kitap kapaklarının ikisinde kilim kompozisyonu, dört tanesinde ise bir veya daha fazla motif illüstrasyon şeklinde yer almaktadır. Üç adet kitap kapağında ise “kilim” terimi, yazı olarak yer almaktadır.

Kirkitli dokumalar görsel ve dilsel olarak kitap kapaklarına yansımıştır. Bu yansıma dokumaların devingenliğini sağlaması bakımından önemlidir. Kapaklarda kullanılan dokumaların ve mo-

* Arş. Gör. Dr.- Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta.

e- posta: bayram.demiral@gmail.com / ORCID: 0000-0001-9500-6728

Makale Türü: Araştırma makalesi / DOI: <https://doi.org/10.342.42/akmbaris.2021.155>

Makale Gönderim Tarihi: 13.06.2021 / Makale Kabul Tarihi: 12.11.2021

tiferin, bazı kitaplarda içerik ile bağlantılı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kurgu olan kitaplarda içeriği yansıtmak üzere dokumalar hem görsel hem de dilsel olarak kullanılmıştır. Kurgu kitaplar dışında olanlar ise daha çok halkbilim ile ilgili kitaplardır. Bu kitapların kapaklarında dokumalar, daha çok halk kültürünün maddi kültür ürünü olarak değerlendirilmesinden dolayı yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kirkitli Dokuma, Kitap Kapağı, Kilim, Halı, Sumak.*

ABSTRACT

WEAVINGS BY LOOM REED AND MOTİFS ON BOOK COVER

The aim of this study is to determine the patterns of the weavings by loom reed and the motifs in these weavings on the book covers, the determination of the technique, composition, local characteristics and their contribution to reflecting the contents of the book. In the study, ten books were selected as a sample from the data obtained by the scanning method and were analyzed with the “descriptive analysis” method within the framework of predetermined themes. The data obtained are summarized, interpreted and some inferences are made according to the previously determined themes with descriptive analysis.

In the research, it has been determined that weavings by loom reed are reflected on the book covers, in the form of photographs, illustrations and writing. It has been determined that carpets, rugs, cecim and sumac weavings are included in the book covers. Scorpion, fertility, fetter, hands on hips, eye, ram’s horn, bird, comb and star motifs were found on the book covers. Two of the book covers have rug compositions and four have one or more motifs as illustrations. On the covers of three books, the term “rug” is used as text.

Weavings by loom reed are visually and linguistically reflected on the book covers. This reflection is important in terms of providing the dynamism of the weavings. It is seen that the weavings and motifs used on the covers are used in connection with the content in some books. In fiction books, weavings are used both visually and linguistically to reflect the content. The ones other than fiction books are mostly folklore books. On the covers of these books, weaving has been featured mostly due to the fact that folk culture is considered as a material culture product.

Keywords: *Weavings by Loom Reed, Book Cover, Rug, Carpet, Sumac.*

1. GİRİŞ

Geleneksel sanatların bir dalı olarak kabul edilen kirkitli dokumalar adını dokuma yapılırken çözümler üzerine atılan atkı, düğüm ve motif ipliklerinin sıkıştırılmasında kullanılan “kirkit” adı verilen aletten almaktadır. Kirkitli dokumalar, düz dokuma ve havlı dokuma olarak iki ayrı gurup olarak sınıflandırılmaktadır. Düz dokumalar “düğümlü halı dışında kalan, enine ve dikey, iki veya daha çok iplik grubunun birbiri arasından değişik şekillerde geçerek meydana getirdikleri dokuma yaygı türleri” şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Bir çift çözgü ipliği üzerine çeşitli tekniklerle düğüm atılması ve bu düğümlerin hav oluşturacak şekilde uzun bırakılması ile enine sıranın üzerine atkı veya atkılar atılması ile yapılan dokuma ise halı olarak adlandırılmaktadır. Kirkitli dokumalar, resim, minyatür gibi sanatlarda görsel olarak, edebiyat alanında ise dilsel olarak yer alabilmektedir. Ayrıca kolaj teknikli resimlerde kirkitli dokuma parçalarının kullanımına da rastlanmaktadır. Bu dokumalar, kirkitli dokumalar ile ilgili kitap kapaklarının yanında çeşitli türlerdeki kitap kapaklarına da fotoğraf ve illüstrasyon olarak yansımaktadır. Bu çalışmada kirkitli

1 Belkıs Balpınar Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak: Türk Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul, 1982, s.7

dokuma alanyazını (literatür) dışındaki edebiyat, halkbilim, derleme vb. alanlardaki kitapların, kirkitle dokuma görselleri içeren kitap kapakları incelenmiştir.

Bir metnin kitap olarak nitelenmesi için yazılı bir dayanak, metnin yayılması ve muhafazası, kullanılabilirlik gibi kavramları içermesi gerekmektedir.² Kitap Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre, "Ciltli veya ciltlessiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü" olarak tanımlanmaktadır.³ Kitap, geçmişten günümüze şekilsel açıdan çeşitli değişiklikler geçirmiştir Antik dönemde papirüs rulo şeklinde olan kitapların yerini, ikinci ve dördüncü yüzyıllar arasında *codex* almıştır. Codex, tek tek yaprakların formalar halinde bir araya getirilmesi ile oluşturulan ve günümüze dek aynı biçimini koruyan kitap şeklidir.⁴ On beşinci yüzyılın ikinci yarısında matbaanın ortaya çıkmasıyla bir sanayi ürünü haline gelen kitap, el yazması kitaplardan daha fazla yayılmış ve bilginin yayılmasında bir aracı haline gelmiştir.⁵ Kitap kapağı bir metin olan kitabın satın alınmasında ve hakkında bilgi edinmenin bir aracı olarak görülmektedir. Kapaklarda yer alan çeşitli görseller metni destekler nitelikte olsun ya da olmasın resimlenen nesnenin görünürlüğü ve dolaşımını artırmaktadır. Kapaklarda yer alan kirkitle dokumalarda bu bağlamda değerlendirilebilir.

Çeşitli çalışmalarda Gerard Genette'ye dayanarak, Yanmetinsel veya metindışı (paratexte) ikinci dereceden metinsel unsurlar, metin çevresi (peritexte) ve kitap çevresi (epitexte) olarak bölümlenmektedir.^{6/7/8} Metin çevresini oluşturan öğeler kitabın kapağı, yazarın adı, başlığı, başyazı, ithaf, önsöz gibi unsurlardan oluşmaktadır.⁹ Kitap kapağı da metin çevresi unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma kapsamındaki kitap kapaklarına kirkitle dokumaların yansıması görsel ve dilsel kodlarla iki şekilde olmaktadır. Görsel olarak yansımalarından, "dış gerçeklikle bir benzerlik ilişkisi kuran gösterge" olarak tanımlanan "görüntüsel gösterge",¹⁰ dilsel yansımalar ise görüntüsel gösterge dışında kalan, yazı olarak, dilsel göstergeler kastedilmektedir.

Bu çalışmada kapaklarında kirkitle dokuma örneklerinin ve motiflerinin yer aldığı kitaplar konu edilmiştir. Kitaplar, kütüphane ve internet ortamında tarama modeli ile elde edilmiş ve örneklem olarak on adedi seçilmiştir. Elde edilen veriler belirlenen temalar çerçevesinde "Betimsel çözümleme" tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analizde "elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir, yorumlanır ve bazı çıkarımlarda bulunulur".¹¹ Çalışma kirkitle dokumaların, halı, düz dokuma, illüstrasyon (resimleme) ve dilsel gösterge olarak kitap kapaklarına yansıması olmak üzere dört temaya ayrılmıştır. Öncelikle kitap kapağının tamamı betimlenmiş, daha sonra kapakta fotoğraf ve illüstrasyon olarak yer alan kirkitle dokuma ve motiflerin görselleri üzerinden hangi motif ve dokuma teknikli olduğu hangi yöre ve dönem dokumalarına benzediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak da kapaktaki kirkitle dokuma görseli ve dilsel göstergelerin, kitabın içeriğini yansıtmadaki katkılarının neler olabileceği üzerinde durulmuştur.

2 Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayıncılığı*, Eskişehir, 1997, s.16

3 <https://sozluk.gov.tr/>, 25.05.2021

4 Albert Laberre, *Kitabın Tarihi*, Ankara, 2012, s.17

5 Besim. F. Dellaloğlu, *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul, 2020, s. 57,58.

6 Munise Aksöz, "Yanmetinin Altbaşlığı: "Kitap Çevresindeki Öğeler (Epitexte)" ve Örneklemeler", *Turkish Studies Language and Literature* 14/2, (2019), s. 266.

7 Doğan Günay ve Funda Uzdu, "Kitap İle Kapağı Arasındaki Göstergelerarası Serüven", *Art-e Sanat Dergisi* ½, 2008, s.6.

8 Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*, Ankara, 2011, s.478.

9 Günay ve Uzdu, *a.g.m.*, s.6.

10 Vardar, Berke, v.d., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s.105.

11 Orhan Türkdoğan ve Orhan Gökçe, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*, Konya, 2012, s.345

2. KİTAP KAPAKLARINDA KİRKİTLİ DOKUMALAR

Bu bölümde örnekleme dâhil edilen on adet kitabın kapaklarında yer alan kirkitli dokumalar hakkındaki bulgular yer almaktadır. Daha önceden belirlenen tamalar çerçevesinde alt başlıklar oluşturulmuştur. Çözümlemeyi desteklemek amacıyla, kapaklardaki kirkitli dokumalara benzer dokuma ve motiflerin fotoğraf ve illüstrasyonlarına da yer verilmiştir. Motif görselleri çeşitli kaynaklardan alıntılanmış, bazıları tarafımızca elektronik ortamda çizilmiştir.

2.1. Kitap Kapaklarında Yer Alan Halı Teknikli Dokumalar

İnceleme kapsamına alınan on adet kitap kapağının bir adedinde halı görseli yer almaktadır. Bu örnekte halı fotoğraf olarak kapakta yer almaktadır.

Fotoğraf 1: “Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir’e Armağan” kitap kapağı.¹²

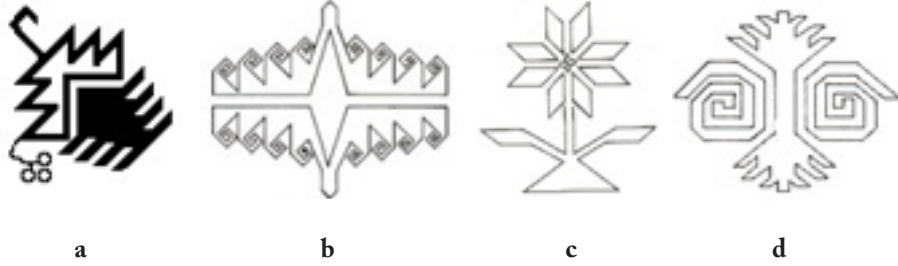
Kapakta yer alan kirkitli dokuma Balıkesir Sındırgı yöresi halıları ile benzerlik göstermektedir. Çift yönlü mihraplı halının göbeğinde yörede civalı (Fotoğraf 2b), saksıda çiçek (Fotoğraf 2c) ve kocabaş (Fotoğraf 2d) olarak adlandırılan motifler yer almaktadır. Geniş bordürde ise Sındırgı yöresinde heybe suyu (Fotoğraf 2a) olarak adlandırılan motif yer almaktadır. Bekir Deniz, heybe suyu motifine bölgede “çınar yaprağı” denildiğini belirtmektedir.¹³ Bu motifler geleneksel Yağcıbedir halılarında sıkça kullanılan motiflerdir. Renkler ise turkuaz ve kırmızı ağırlıklıdır. Kapaktaki halıda, Yağcıbedir halılarından farklı renkler görülmektedir. “Orijinal Yağcıbedir halılarında lacivert, koyu kırmızı ve siyah olmak üzere üç ana renk kullanılmıştır”.¹⁴ “Günümüz Sındırgı Yağcıbedir halılarında kırmızı, kahverengi, lacivert, siyah ve

12 <https://docplayer.biz.tr/885887-Turk-kimligi-editor-prof-dr-cagatay-ozdemir-ayvaz-gokdemir-e-armagan-2.html> Erişim: 04.05.2021.

13 Bekir Deniz, “Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları”, *Erdem*, 1999, s.120

14 Yeşim Öztürk, *Balıkesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları*, Ankara, 1992 s.16

beyaz renkler hakimdir”.¹⁵ Halı fotoğrafında baskı kaynaklı bir renk değişimi ya da bilinçli bir foto manipülasyon yapılmış olabilir. Bu örnek dışında kapağında kirkitli dokuma fotoğrafı olan diğer örneklerde renk değişimi gözlenmemiştir. Kitap kapağındaki halı renkleri dışında kompozisyon ve motif bakımından Sındırgı Yağcıbedir halılarına benzemektedir.

Fotoğraf 2: a. Heybe Suyu motifi¹⁶ **b.** Civalı motifi¹⁷ **c.** Saksıda Çiçek motifi¹⁸ **d.** Kocabaş motifi.¹⁹

“Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir’e Armağan-2” adlı kitapta edebiyat, müzik, estetik konulu makaleler yanında “Türk Dokuma Sanatı” adlı bir makale de yer almaktadır.²⁰ Geleneksel Türk sanatı ürünlerinden biri olan halıya, Türk kimliğini oluşturan sanatsal üretimlerin göstergesi olarak değerlendirilmesinden dolayı kapakta yer verilmiş olabilir.

2.2. Kitap Kapaklarında Yer Alan Düz Dokumalar

İnceleme kapsamına alınan on adet kitaptan Halkbilim, derleme ve çocuk kitabı olmak üzere üç örnekte kilim ve sumak teknikli dokumaların kitap kapaklarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu dokumalar kitap kapaklarında fotoğraf olarak yer almaktadır.

Düz dokumaların yer aldığı ilk kapak, Bilgi Yayınevi tarafından yayınlanan Büyük Ozanlar/Büyük Yazarlar dizisinin yirmincisi olan “Yakup Kadri Karaosmanoğlu” adlı kitabın kapağıdır (Fotoğraf 3). Kapağın üst kısmında kitabın adı büyük puntolarla krem rengi zemin üzerine mavi renkte yazıldığı görülmektedir. Kapağın alt yarısını ise bir dokuma fotoğrafı kaplamaktadır. Bu fotoğrafın üst kısmında ise yayın evinin adı yer almaktadır.

15 Bekir Deniz, *a.g.e.*, s.117

16 Bayram Demiral, 2021

17 Yeşim Öztürk, *a.g.e.*, s.117

18 Yeşim Öztürk, *a.g.e.*, s.119

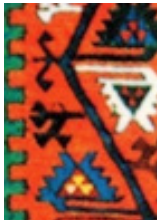
19 Yeşim Öztürk, *a.g.e.*, s.121

20 Özkul Çobanoğlu, “Türk Dokuma Sanatı”, *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir’e Armağan-2*, Çağatay Özdemir (Ed.), İstanbul, 2009, s.561

Fotoğraf 3: “Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler” kitap kapağı.²¹

Kitabın kapağında fotoğraf olarak yer alan dokumanın tamamı görülmemektedir. Dokumanın görünen kısmında zemin ve yan bordürler tarak motifi (Fotoğraf 4c) ile birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Zeminde altıgenler içerisinde yerleştirilmiş kuş motifleri ve bu altıgenlerin merkezlerinde yer alan kurtizi motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 4b). Bordürde suyolu motifi vardır (Fotoğraf 4a).

a

b

c

Fotoğraf 4: a. Suyolu motifi b. Kuş motifleri ile çevrili Kurtizi motifi c. Tarak motifi.²²

Kapakta görülen dokuma 19. yüzyıla tarihlenen Reyhanlı (Hatay) yöresi kilimiyle benzerlik göstermektedir.²³ Kapaktaki kilim ile benzer olan kilim, zeminin kuş ve kurtizi motiflerinin altıgen şeklinde yer alması (Fotoğraf 4b), bordüründeki motifin kapaktaki dokumada görülen motifle benzer olması ve renklerinin birbirine yakınlığı gibi özellikler içermektedir.

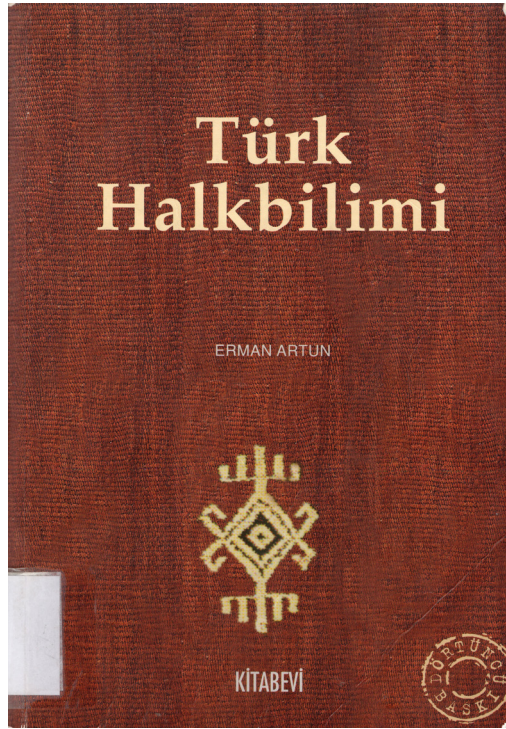
21 Muzaffer Uyguner der., “Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler” Ankara: ,1993.

22 Muzaffer Uyguner, a.g.e.

23 Güran Erbek, *Anatolian Kilims*, Ankara, 1995, s.142

Bilgi Yayınevi'nin Büyük Ozanlar / Büyük Yazarlar dizisinin “Halide Edip Adıvar”²⁴ “Reşat Nuri Güntekin”²⁵ ve “Yaşar Kemal”²⁶, adlı kitapların kapaklarında da halı ve kilim fotoğrafları kullanılmıştır. Ayrıca yayınevi bu dizideki diğer kitapların kapaklarında çini sanatı örneklerine yer vermiştir. Dizinin diğer kitapları gibi bu kitabın kapağında da Türk sanatı ürünü olan kırkikli dokumanın kullanılması ile yazınsal ürünler gibi görsel sanat ürünlerinin sanatsal değerine vurgu yapılmıştır denilebilir.

Düz dokuma örneği barındıran ikinci örnek “Türk Halk Bilimi” adlı kitabın kapağıdır. Kapak, kırmızı zemin üzerine krem rengi, beyaz, dilsel ve görsel göstergelerden oluşturulmuş bir kompozisyona sahiptir (Fotoğraf 5). Kitabın adının kapağın üst kısmında, yazar ismi ve yayınevinin adından daha büyük puntolarla yazıldığı görülmektedir. Yazar ismi ise kapağın ortasında yer almaktadır. Yazar adının altında ise bir düz dokuma motifi görülmektedir. Bu motifin altında ise yayınevinin adı vardır. Sağ alt köşede kitabın dördüncü baskı olduğunu belirten mühür görünümü şekil yer almaktadır.

Fotoğraf 5: “Türk Halkbilimi” kitap kapağı .²⁷

Kapak zemini düz bez ayağı teknikli dokumayla oluşturulmuştur. Bu dokuma görseliyle oluşturulmuş zemin üzerine dokuma yönünün tersine yerleştirilmiş koçboynuzu, göz ve tarak motifleri ile oluşturulmuş bir motif görülmektedir (Fotoğraf 6). İlk bakışta bu motif, cicim tekniği ile dokunmuş gibi görünmektedir. Nazan Ölçer'e göre cicim, dokumayı oluşturan atkı ve çözgü sisteminin dışında renkli desen ipliklerinin kullanıldığı ve bu ipliklerin çapraz ve dikey çizgiler veya seyrek desenler halinde yaygının üzerinde, kabartma şeklinde görüldüğü dokumadır.²⁸ Bu motif daha yakından bakıldığında

24 Muzaffer Uyguner, der., *Halide Edip Adıvar: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara, 1994.

25 Muzaffer Uyguner, der., *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara, 1993.

26 Muzaffer Uyguner, der., *Yaşar Kemal: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara, 1993.

27 Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, İstanbul, 2008.

28 Nazan Ölçer, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kilimler*, İstanbul, 1988, s.18.

kilim teknikli bir dokumaya da benzemektedir. Bu bakımdan net olarak hangi teknikli dokuma olduğu hakkında bir belirleme yapmak güçleşmektedir. Ayrıca bu motif kitap kapağındaki tek görsel gösterge olarak dikkat çekmektedir. Kapağın arka yüzünde de motifsiz düz dokuma vardır.

Fotoğraf 6: “Türk Halkbilimi”, adlı kitabın kapağında yer alan koçboynuzu motifi.²⁹

“Türk Halk Bilimi” adlı kitabın içeriğinde halk bilimin konuları içerisinde halk sanatları ve zanaatları olduğu belirtilmektedir.³⁰ Ayrıca halk bilimin kaynaklarından olan maddi kaynaklar içerisinde halı ve kilimlerin de yer aldığından söz edilmektedir.³¹ Dolayısıyla kapakta kullanılan halk sanatı ürünü olan, kirkitli dokumanın kullanımı ile kitabın içeriğinin halk kültürü ile ilgili olduğu ön bilgisi edinilebilir. Kapakta bu motif ve dokumanın kullanımı ile halk sanatlarına gönderme yapıldığı ve Türk halkının sanatsal ürünlerine yer verildiği söylenebilir. Yazarın bu kitap dışında başka kitaplarının kapaklarında da kirkitli dokumalar yer almaktadır.^{32/33} Dolayısıyla bu dokumaların bilinçli olarak kitapların kapaklarına yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

Kapağında düz dokuma yer alan üçüncü örnek, “Ayşe’nin Kilimleri” adlı çocuk kitabıdır. Kapağın zemini kırmızı renkli bir dokuma fotoğrafı ile oluşturulmuştur (Fotoğraf 7). Sağ üst köşede kitap ve yazar adı sağdan bloklu şekilde yerleştirilmiştir. Sol üst köşede ve alt kısımda aynı motifin tekrarları görülmektedir. Sol ortada bir insan figürü ve önünde farklı renklerde hayvan motifleri vardır. Sol alt köşede ise yayınevinin logosu yer almaktadır.

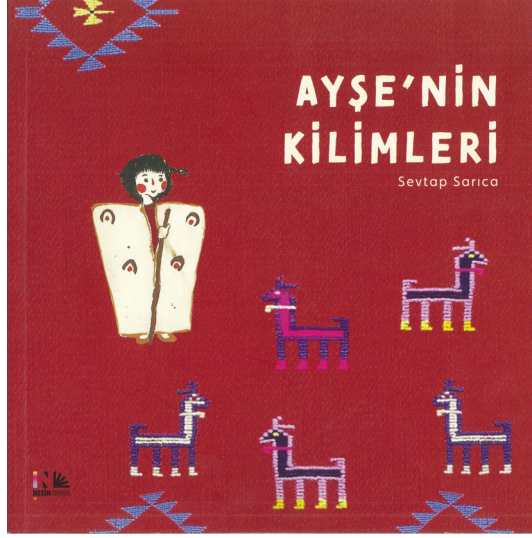
29 Erman Artun, *a.g.e.*

30 Erman Artun, *a.g.e.*, s.18.

31 Erman Artun, *a.g.e.*, s.31.

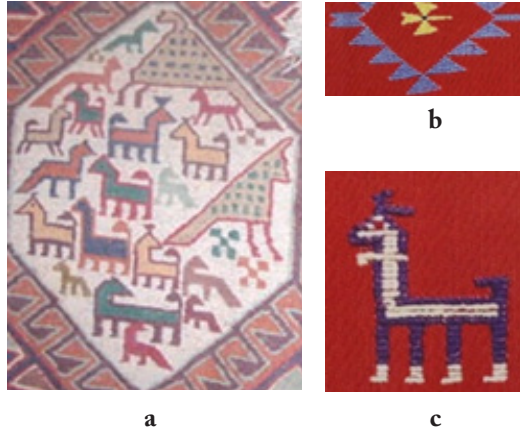
32 Erman Artun, *Halk Bilimi Araştırmaları*, İstanbul, 2008.

33 Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Adana, 2016.

Fotoğraf 7: “Ayşe'nin Kilimleri” kitap kapağı.³⁴

Kitap kapağında dilsel gösterge olarak kilim geçmesine rağmen görseldeki dokumanın kilim değil sumak teknikli olduğu görülmektedir. Belkıs Balpınar Acar'a göre sumak desen ipliklerinin çözgü çiftlerine sarılmasıyla oluşturulan atkılı ve atkısız olarak oluşturulabilen düz, ters, balıksırtı ve çapraz-alternatif gibi farklı türleri olan dokuma tekniğidir.³⁵ Alanın uzmanı olmayanlar ve halk arasında düz dokumalar genellikle kilim olarak bilinmesinden dolayı bu kullanım yanlış olarak değerlendirilemez. Kapakta yer alan yıldız motifi (Fotoğraf 8b) ve hayvan motifleri (Fotoğraf 8c) sumak teknikli bir dokumanın fotoğraflarıdır. Hayvan motifli sumak İran-Şahseven dokumalarında görülmektedir (Fotoğraf 8a).³⁶ Bu bölgenin dokumalarındaki hayvan motifleri ile kapaktaki motifler benzeşmektedir.

Fotoğraf 8: a. Şahseven verni (yaygı)³⁷ b. Yıldız motifi, c. Hayvan motifi.³⁸

34 Sevtap Sarıca, *Ayşe'nin Kilimleri*, İstanbul, 2020.

35 Balpınar Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak: Türk Düz Dokuma Yaygıları*, s.69-75.

36 Aysen Soysaldı- Katayoun Sarnesar, “İran-Şahseven Dokumaları İle Türkiye Yörüklerinin Alaçuvallı ve Heybe Dokumaları Arasındaki Teknik ve Desen Benzerlikleri”, 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* Ankara: (2007), s.1253.

37 Aysen Soysaldı- Katayoun Sarnesar, *a.g.e.*, s.1271.

38 Sevtap Sarıca, *a.g.e.*

Ayşe'nin Kilimleri adlı kitabın içeriğinde kilimin dokuma aşamaları, ipliklerin boyanması, motifleri gibi konular işlenmiştir. Kitabın içeriğindeki unsurların hem görsel olarak hem de dilsel olarak kapağına yansıtıldığı görülmektedir. Çevresindeki kadınların kilim dokuması yaptığı, anlatının çocuk kahramanı rüyasında deve, elibelinde, ejder, hayatağacı, yıldız, koyun gibi motiflerin aracılığıyla çeşitli maceralar yaşamaktadır. Kitapta, dokumalardaki motifler, dokumada kullanılan ipliklerin boyanması ve kilimlerin renkleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kitap, geleneksel kirkitli dokumaların tanıtması bakımından çocuklar için faydalı bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Ancak metin içindeki görseller sadece kilim değil farklı teknikli dokumaların (halı, sumak) görselleridir.

2.3. Kitap Kapaklarında İllüstrasyon Olarak Yer Alan Kirkitli Dokuma ve Motifler

İnceleme kapsamına alınan on adet kitabın içerisinde altı adet kitabın kapağında kirkitli dokuma ve motiflerinin illüstrasyon olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Güncel Türkçe Sözlük'te İllüstrasyon, resimleme olarak tanımlanmaktadır.³⁹ "İllüstrasyon; sözel unsurları görsel bir dille anlatan, betimleyen, yorumlayan bir kavramı görselleştirmek için yapılan resimlerin tümüdür".⁴⁰ İllüstrasyon olarak kapaklara yer alan, dokumalardan iki adedinin kilim olabileceği, kompozisyon ve kapaktaki dilsel göstergelere bakarak söylenebilir. Diğer örneklerde bir veya birkaç motif illüstrasyonu yer aldığından, dokumanın teknik, yöre ve dönemi gibi bilgiler tespit edilememiştir.

Kirkitli dokuma ve motiflerinin İllüstrasyon olarak yer aldığı "Türk Halk Edebiyatı" adlı kitabın kapağında kitabın adı yazar adına göre daha büyük puntolarla yazıldığı görülmektedir (Fotoğraf 9). Kapağın alt kısmında kitap adı ve yazar adı yer almaktadır. En alt kısımda ise kitabın, Tercüman Gazetesi'nin 1001 Temel Eser serisine ait olduğu yazılıdır. Kapakta siyah zemin üzerinde çerçevelenmiş zemin alt tarafı flu, yukarıya doğru netleşen bir kilim illüstrasyonu görülmektedir. Bu kilimin üzerinde ise yuvarlak alan alttan üste doğru flulaştırılarak oluşturulmuştur.

Fotoğraf 9: "Türk Halk Edebiyatı" kitap kapağı.⁴¹

39 <https://sozluk.gov.tr/>, 30.05.2021.

40 Mustafa Kınık, Asım Topaklı, "Levni Minyatürlerinde İllüstrasyon", *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10 (2012) s.72.

41 Ignác Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, Haz. Tuncer Gülensoy, İstanbul, 1978.

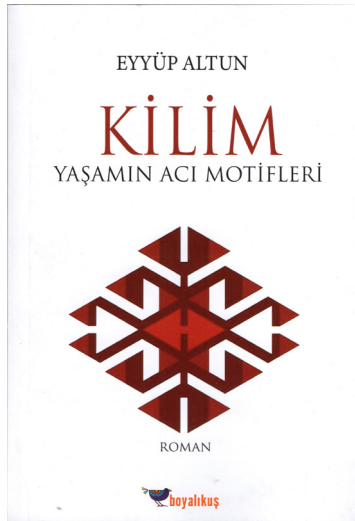
Kapaktaki illüstrasyon, kilim teknikli dokumaların özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Görülen motifler ve bantlardan oluşan desen özellikleri bu belirlemeyi destekler niteliktedir. Siyah zeminli en üst bantta turuncu koçboynuzu motifinin içerisinde sarı renkli su yolu motifi görülmektedir. Bu bandın altında turuncu zemin üzerinde Fotoğraf 9b'de görülen iki adet kurt izi motifi yerleştirilmiş bant yer almaktadır. Dokuma illüstrasyonunun geniş bandında görülen içerisinde iki tane bukağı motifi olan koçboynuzu motifinin (Fotoğraf 9a) iki yanında karşılıklı halde yarım yıldız motifleri vardır (Fotoğraf 9c). Bu bandın altındaki turuncu zeminli bantta ise siyah renkli kuş motifi yer almaktadır (Fotoğraf 9d). Kuş motifinin içinde ise turuncu renkli bukağı motifi görülmektedir. Bir kısmı görülebilen en alttaki bant, geniş banttaki motiflerin farklı renklendirilmesi ile oluşturulmuştur.

Fotoğraf 10: a. Koçboynuzu motifi b. Kurtizi motifi c. Yıldız motifi d. Kuş motifi.⁴²

Türk Halk Edebiyatı adlı kitap, İgnác Kúnos gözlemlerine ve topladığı malzemelere dayanarak 1925-1926 yıllarında İstanbul ve Ankara'da verdiği konferansların metnidir.⁴³ Beş bölümden oluşan kitap masal, halk şiiri, karagöz, Orta oyunu gibi halk edebiyatı türleri hakkındadır. Kapaktaki kitabın adından içeriği ile ilgili ön bilgi edinilebilmektedir. Kapaktaki kilim illüstrasyonu, bu bilginin pekiştirilmesi amacıyla kullanılmış olabilir.

Yazarı Eyyüp Altun olan “Kilim Yaşamın Acı Motifleri” adlı kitabın kapağı beyaz zemin üzerine ortadan bloklanmış, en üstte yazarın adı, altında kitabın adı yer almaktadır. Kitabın adında kilim kelimesinin farklı renk ve büyük puntoda yazılmış olduğu görülmektedir. Bunların altında kapağın merkezinde bir motif illüstrasyonu yer almaktadır. Motifin altında kitabın türü olan roman yazısı ve yayınevinin logosu yer almaktadır (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: “Kilim Yaşamın Acı Motifleri” kitap kapağı.⁴⁴

42 Bayram Demiral, 2021

43 İgnác Kúnos, *a.g.e.*, s.15.

44 Eyyüp Altun, *Kilim Yaşamın Acı Motifleri*, İstanbul, 2019.

Kitabın kapağında dilsel gösterge olarak “kilim” ve düz dokumalarda görülen akrep motifinin illüstrasyonu yer almaktadır. Kapaktaki dilsel gösterge olan “kilim” ile motifin aynı renkte olması ve bu motifin kilim dokumalarda yer almasından dolayı, motifin “düz değişmece” olarak bir kilimi temsil ettiği söylenebilir. “Bir şeyin anlatımında, o şeyin kendisi yerine ona ait olan bir parçanın ya da özelliğinin gösterilmesine “düz değişmece” denir.⁴⁵ Ayrıca kitabın adının “Yaşamın Acı Motifleri” kısmında hem yazınsal manada motif hem de dokumaları oluşturan motif anlamında bir gönderme olduğu söylenebilir. Kapakta yer alan motifin benzerleri Konya (Fotoğraf 12a) ve Reyhanlı/Hatay (Fotoğraf 12b) kilimlerinde görülmektedir.

Fotoğraf 12: a. Akrep motifi (Konya) **b.** Akrep motifi (Hatay/Reyhanlı) .⁴⁶

Kapakta yer alan kilim ve motifleri anlatının farklı yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Roman kahramanı olan Fariz Dede çeşitli olaylar karşısında baktığı kilimden farklı anlamlar çıkarmaktadır:

*Duvarda asılı duran kilime oradaki motifleri birbirleri ile dövüştürüyordum. (s.30). Memleketteyken kavga olan motifler burada uzlaşmış gibi duruyorlardı (s.118). Bütün motiflerde bir heyecan, bir coşku vardı. Renkler kıpır kıpır olmuş motifler iç içe geçmişti (s.130). Bütün motifler iyiyi, güzeli ve mutluluğu temsil ediyordu (s.132). Motifler zehir zemberekti, tıpkı hayatın acı motifleri gibi (s.170).*⁴⁷

Metinde çengel, yıldız, tarak, çengel, baklava dilimi, küpe, yıldız, kurtağzı, artı, damga ve nazar gibi motiflerin adları geçmektedir.⁴⁸ Metinde kurgunun bir unsuru olan kilim, kitap kapağına hem dilsel hem de görsel olarak yansıtılmıştır. Metin içerisinde kilim yapım aşamaları, kullanılan aletler, hammaddeleri ve yapım aşamalarına değinilmemiştir. Sadece kilimdeki motiflerin adlarına ve anlamlarına (roman kahramanına göre) değinildiği tespit edilmiştir.

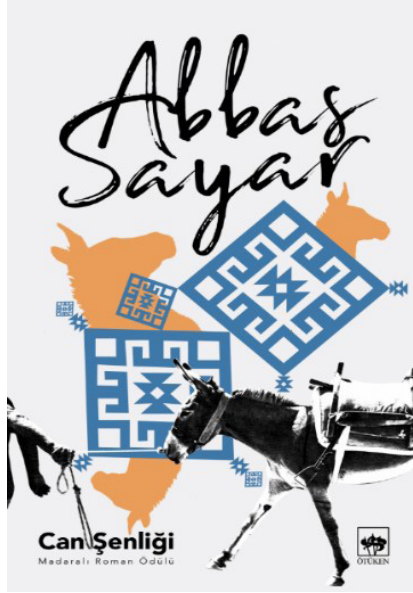
Kapağında motif illüstrasyonu yer alan diğer bir örnek Abbas Sayar'ın “Can Şenliği” kitabıdır. Kapağında beyaz zemin üzerinde yazar adı siyah renkte, ortadan blok ve diğer dilsel göstergelerden daha büyük yazıldığı görülmektedir. Yazar adının altında motifler ve bir hayvan figürü büyüklü küçüklü olarak yerleştirildiği illüstrasyon yer almaktadır. Bunların altında eşek ve yularını tutmuş bir insan figürünün kolu görülmektedir. Sol alt köşede roman adı ve romanın aldığı ödülün adı yer almaktadır. Sağ köşede ise yayın evinin logosu vardır (Fotoğraf 13).

45 Aytaç Özmutlu, “Grafik Tasarım Atölye Derslerinde Afiş Konusunun Uygulama ve Çözümleme Süreçlerinde Gösterge Bilimsel Çözümleme Yönteminin Kullanımı”, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 2009, s.34.

46 Mine Erbek, Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri, Ankara, 2002, s. 157.

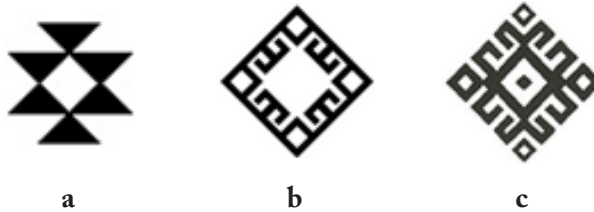
47 Eyyüp Altun, a.g.e., s.30,118,130,132,170.

48 Eyyüp Altun, a.g.e., s.30,118.

Fotoğraf 13: “Can Şenliği” kitap kapağı.⁴⁹

Kapakta bereket motifinin illüstrasyonunun kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 14b). Bu motif içerisinde Fotoğraf 14a’da görülen yıldız motifi yerleştirilmiştir. Bu motiflerden bereket motifi beyaz zemin üzerinde mavi renkle çevrenmesi ile asıl motif beyaz renkle ortaya çıkmıştır. Kapaktaki bereket motifinde beyaz zeminli kısım asıl motiftir, mavi renkli kısım zemindir. Bu motif dokumlarda Fotoğraf 14c’deki gibi yer almaktadır. Mine Erbek bereket motifin benzerini Konya yöresi sumak dokumasında, yıldız motifinin benzerlerini Kars, Kütahya, Konya gibi illerde tespit etmiştir.⁵⁰ Kapakta bu motifler farklı büyüklüklerde ve kapağın farklı yerlerinde kullanıldığı görülmektedir. Yıldız motifi bereket motifinin ortasında ve köşelerinde ayrı olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 14: a. Yıldız motifi,⁵¹ b. Bereket motifi,⁵² c. Bereket motifi.⁵³

Köy edebiyatının temsilcilerinden biri olan Abbas Sayar eserlerinde genelde, Anadolu’nun köyünü, köylüsünü anlatmıştır.⁵⁴ Kitapta halı ve kilimler ile ilgili fazla bir değinme yoktur. Ancak kahramanın bir köylü kadından yardım istemesi üzerine kadın: “Çul çuval ne laf, halı kilim ağana yakışır, Zengin sofr-

49 <https://www.otuken.com.tr/can-senligi>, Erişim: 11.06.2021.

50 Güler Erbek, *a.g.e.*, s. 55, 96, 97.

51 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.99

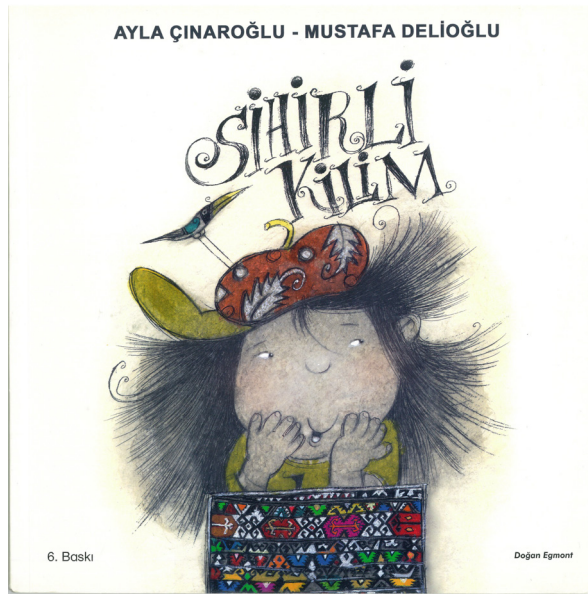
52 Bayram Demiral, 2021

53 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.55

54 Nusret Salmanlı, “Abbas Sayar’ın “Can Şenliği” Adlı Romanının Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008, s. 10.

sında oturmuşsun undan bulgurdan söz açarsın” cevabını vermiştir.⁵⁵ Kapakta kullanılan motifle (kilimi çağrıştıran) kitabın köyü ve köylüyü anlatan bir eser olduğu ön bilgisi verilmek istenmiş olabilir. Yazarın aynı yayınevinden çıkan diğer kitapların kapaklarında da aynı şekilde kirkitli dokuma motiflerinin kullanılması bu çıkarımı destekler niteliktedir.⁵⁶

Kapağında kilim illüstrasyonu olan kitap, çocuk edebiyatının önemli yazarlarından olan Ayla Çınaroğlu'nun “Sihirli Kilim” adlı kitabıdır. Kapağın en üstünde yazar ve kitabın resimleyeninin adları ortadan blok olarak verilmiştir. Hemen altında kitabın adı kitap üzerindeki diğer dilsel göstergelerden oldukça büyük puntoda yazılmıştır. Kitap adının altında bir çocuk illüstrasyonu ve kilim illüstrasyonu yer almaktadır. Sol alt köşede diğer yazılardan daha küçük puntolarda kitabın kaçınıcı baskı olduğu, sol alt köşede ise yayınevinin adı yer almaktadır (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15: “Sihirli kilim” kitap kapağı.⁵⁷

Kapaktaki kilim illüstrasyonu bantlar halinde oluşturulmuş bir kompozisyona sahiptir (Fotoğraf 16a). Motifli bantlar ince ve motifsiz bantlarla birbirlerinden ayrılmaktadır. En üstteki bandın hangi motifle oluşturulduğu tam olarak anlayılamamakla birlikte suyolu motifine benzemektedir (Fotoğraf 16e). Üstten ikinci kalın bantta ise Fotoğraf 16b’de görülen yıldız motifinin bir ters bir düz ve yan yana yerleştirildiği görülmektedir. Bu bandın altındaki en geniş bant ise iki farklı koçboynuzu motifinin yan yan dizilmesi ile meydana getirilmiştir (Fotoğraf 16c,d). Altındaki dört bant ise Fotoğraf 16d’deki motifin yarısının yer aldığı bantlar ve Fotoğraf 16b’deki yıldız motifinden oluşturulmuş bantlardır. Kilim illüstrasyonunda kullanılan renkler ise siyah, beyaz, kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi, yeşil ve turuncudur.

55 Abbas Sayar, *Can Şenliği*, İstanbul, 2002 s.17

56 Abbas Sayar’ın, Ötüken Neşriyat’tan çıkan *Dik Bayır* (2019), *El Eli Yur, El de Yüzü* (2021), *Yılkı Atı* (2020), *Yorganımı Sıkı Sar* (2020), *Çelo* (2020) adlı kitaplarının kapaklarında çeşitli motifler yer almaktadır.

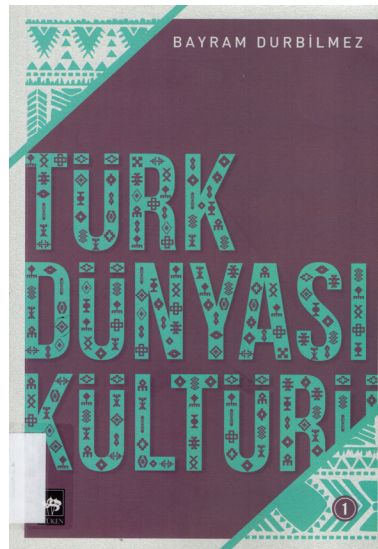
57 Ayla Çınaroğlu ve Mustafa Delioğlu, *Sihirli Kilim*, İstanbul, 2017.

Fotoğraf 16: a. Kapaktaki kirkitli dokuma illüstrasyonu⁵⁸ b. Yıldız motifi c. Koçboynuzu motifi, d. Koçboynuzu motifi⁵⁹ e. Suyolu motifi.⁶⁰

Bir çocuk kitabı olan “Sihirli Kilim” kapağında ve içeriğinde hem dilsel hem de görsel olarak kirkitli dokumaları yansıtmaktadır. İçeriğinde bir çocuğun anlatımı ile evdeki bir kilim üzerinde motiflerin şekilleri ve adları üzerine oluşturduğu bir hayal âleminde yaşadığı maceralar anlatılmaktadır. Metin içinde de çeşitli motiflerin adları ve illüstrasyonları yer almaktadır. Çeşitli görsel ve dilsel anlatımlarla bu kitap, Anadolu kültürünün en değerli miraslarından biri olan kilimin çocuklar tarafından tanınmasına ve sevilmesine katkı sağlar niteliktedir.

Kapağında birden çok motif illüstrasyonu barındıran örnek “Türk Dünyası Kültürü” adlı kitaptır. Kapağında kitabın adı büyük puntolarla yazılmış ve bu harflerin içleri çeşitli kirkitli dokuma motifleri ile doldurulmuştur. Kapağın sol üst ve sağ alt köşesinde de çeşitli motifler yer almaktadır. Kapağın sağ üst köşesinde yazarın adı, sol alt köşede yayınevini logosu, sağ alt köşede bir dokuma illüstrasyonunun üzerinde 1 rakamı vardır (Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17: “Türk Dünyası Kültürü” kitap kapağı.⁶¹

58 Ayla Çınaroğlu ve Mustafa Delioğlu, *a.g.e.*

59 Bayram Demiral, (2020)

60 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.107

61 Bayram Durbilmez, *Türk Dünyası Kültürü*, İstanbul, 2018.

Kitabın adını oluşturan turkuaz harflerin içerisi kitap kapağının büyük bir kısmını da kaplayan bordo renkli farklı göz motifleri ile doldurulmuştur (Fotoğraf 18a). Mine Erbek'e göre bu motifler halı, kilim, cicim ve sumak teknikli dokumalarda görülen motiflerdir (Fotoğraf 18b).⁶² Kapağın sol üst ve sağ alt köşelerinde yer alan, turkuaz renkli desenler, farklı iki kirkitli düz dokuma parçasının illüstrasyonu olarak değerlendirilebilir. Çünkü görülen motif ve desenler daha çok düz dokumalarda karşımıza çıkan bir düzenlemeyi andırmaktadır. Kapağın sol üst köşesinde yarım pıtrak motifleri, muska ve hayat ağacı motifleri yer almaktadır. Sağ alt köşede ise su yolu ve pıtrak motifleri görülmektedir.

Fotoğraf 18: a. Kapak detayı⁶³ **b.** Göz motifleri.⁶⁴

Kitabın içeriği halkbilim ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Kitapta, “Destanlar”, “Mitolojik Renkler ve Sayılar”, “Sözlü Tarih ve Âşık Edebiyatı”, “Bilmece Kültürü”, “Atasözü Kültürü”, “Evlenme Kültürü”, “Halk Bilimi Çalışmaları” adlı bölümler yer almaktadır. Halk bilimi çalışmaları adlı bölümün alt başlıklarında maddi kültür ürünleri, hakkında yapılan araştırma örneklerine yer verildiği görülmektedir.⁶⁵ Kirkitli dokumaların, maddi kültür ürünü ve Türk dünyasının ortak değerlerinden olduğu düşüncesini yansıtmak için kapakta yer aldığı söylenebilir. Halk bilim ile ilgili bazı kitapların kapaklarında kirkitli dokuma görsellerinin kullanılması halk kültürünü çağrıştırmaktan dolayı olabilir.

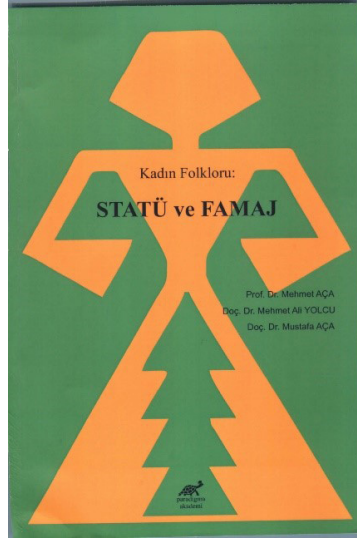
Kapağında motif illüstrasyonu yer alan son örnek ise “Kadın Folkloru: Statü ve Famaj” adlı kitaptır. Kapağında yeşil zemin üzerinde sarı renkte bir elibeline motifleri yer almaktadır. Kitabın adı siyah renkte ve motifin üstünde yer almaktadır. Sağ ortada ise kitabın editörlerinin isimleri sağdan blok halde yer almaktadır. (Fotoğraf 19).

62 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.130,131.

63 Bayram Durbilmez, *a.g.e.*

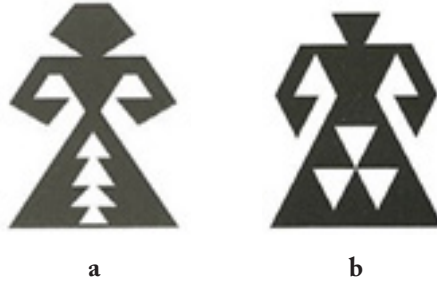
64 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.130,131.

65 Bayram Durbilmez, *a.g.e.*, s. 223,226,228.

Fotoğraf 19: “Kadın Folkloru: Statü ve Famaj” kitap kapağı.⁶⁶

Kapakta görülen motif elibelinde motifinin illüstrasyonudur. Bu motifin aynısı Konya yöresi kiliminde karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 20a). Benzer bir elibelinde motifi de Eskişehir kilimlerinde tespit edilmiştir (Fotoğraf 20b).⁶⁷

Fotoğraf 20: a. Elibelinde motifi (Konya) b. Elibelinde motifi (Eskişehir).⁶⁸

Birçok kadın sanatçının buluntu kumaş parçaları ve akrilik boya ile oluşturdukları kolaj-resimler famaj (femmage) olarak adlandırılmaktadır. Kadın sanatçılar famaj tekniğini kadın hareketinin ve toplumsal cinsiyet mücadelesinin görsel simgeleri olarak çokça kullanmışlardır.⁶⁹ Kitap, Balıkesir örneği üzerinden “Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru” alan çalışmasından üretilmiştir. Kitabın içeriğinde “Kadının Sanatsal Dışavurumları ve Ürün Odaklı Kadın Folkloru” bölümünün, “El Sanatları ve Geleneksel Mesleklerde Kadın” kısmında el sanatları ürünlerinden bahsedilmektedir. Dokumacılık kapsamında kirkitli dokumalar kategorisine giren kilim, halı, çul/zili, çuval ve heybe gibi dokumaların olduğu ve Sındırgı, Bigadiç ilçelerinde dokumaların yapıldığı, Yağcıbedir halılarının önemli bir folklor ürünü olduğu belirtilmektedir.⁷⁰ Kapakta görülen elibelinde motifi kadınlığın ve doğurganlığın simgesi-

66 Mehmet Aça, Yolcu, Mehmet Ali, Aça, Mustafa, *Kadın Folkloru: Statü ve Famaj*, Çanakkale, 2019.

67 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.20.

68 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.20.

69 Nuray Akkol, “Çok Kültürlülüğün Günümüzde Kabulü ve Görsel Sanatlarda Kullanımı”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/23, (2018), s.491.

70 Aça vd, *a.g.m.*, s.235-240.

dir.⁷¹ Bu motif Çeşitli tekniklerdeki kirkitli dokumalarda görülen bir motiftir. Elibelinde motifi, kitabın kadın folkloru ile ilgili olması, famaj tekniğinin kadınlara vurgu yapan özelliği ve içeriğinde kirkitli dokumalarla ilgili kısım olmasından dolayı kapağa yansıtılmış olabilir.

2.4. Kitap Kapaklarında Dilsel Gösterge Olarak Yer Alan Kirkitli Dokumalar

İncelenen on adet kitap içerisinde üç adet kitabın kapağında kirkitli dokumalar dilsel gösterge olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlar Ayşe'nin Kilimleri, Kilim Yaşamın Acı Motifleri ve Sihirli Kilim adlı kitaplardır. Bu örneklerin hepsinde "kilim" dilsel göstergesi kullanılmıştır. Kapaklarda dilsel göstergeler dışında motif ve desenler görsel olarak da yer almışlardır. Kilim Yaşamın Acı Motifleri ve Sihirli Kilim adlı kitapların kapaklarında motif ve desenler illüstrasyon, Ayşe'nin Kilimleri adlı kitapta fotoğraf olarak yer almışlardır. Kapaklarda kilim ve sumak teknikli kirkitli dokumalar tespit edilmiştir.

Bu örneklerin hepsi kurgu kitaplardır. Kilim Yaşamın Acı Motifleri roman, Sihirli Kilim ve Ayşe'nin Kilimleri ise çocuk hikâyeleridir. Çocuk kitaplarında anlatı kirkitli dokuma görselleri ile desteklenmiştir. Romanda ise anlatı içerisinde çeşitli motif adları (dilsel gösterge) geçmektedir.

3. SONUÇ

Kirkitli dokumalar ve motifleri kitap kapaklarında fotoğraf, illüstrasyon, dilsel gösterge gibi araçlar ile yer almaktadır. Zaten bu dokumaların dokunmuş ürün olarak kitap kapaklarında yer alması oldukça zor ve karşılaşılmayan bir durumdur. Kirkitli dokumalar alanyazın dışında başka alanlarda da kitap kapaklarında yer almaktadır. Roman, hikâye, derleme vb. alanlarda bu dokumalar kapak tasarımlarında yer alabilmektedir. İncelenen kitap kapaklarında kirkitli dokuma ve motifleri fazla deforme edilmeden, aslına sadık kalınarak bilinçli bir şekilde kullanılmıştır denilebilir çünkü ilk bakışta bunların kirkitli dokuma ve motifleri olduğu anlaşılabilir. Ayrıca bazı kitap kapaklarında, kirkitli dokuma ve motiflerinin görselleri yanında dilsel göstergelerin kullanımı bu yargıyı kuvvetlendirmektedir.

"Ayşe'nin Kilimleri", "Türk Halk Bilimi", "Yakup Kadri Karaosmanoğlu" ve "Türk Kimliği" adlı kitaplarda, kirkitli dokumalar ve motifleri fotoğraf olarak kapaklara yansımıştır. Bir örnekte halı diğer iki örnekte ise kilim teknikli dokuma ve motifleri kapakta yer almaktadır. Bu kitaplardan ikisi halkbilim ile ilgili bir tanesi ise derleme biri de çocuk kitabıdır.

İnceleme kapsamındaki altı kitapta kirkitli dokuma ve motifleri illüstrasyon şeklinde kapaklara yansımıştır. "Türk Halk Edebiyatı" ve "Sihirli Kilim" adlı kitapların kapağında kirkitli dokuma illüstrasyonu varken "Kilim Yaşamın Acı Motifleri", "Can Şenliği", "Türk Dünyası Kültürü", "Statü ve Famaj" adlı kitaplarda bir veya daha fazla kirkitli dokuma motifinin illüstrasyonu vardır. Bu kitaplardan üç adedi halkbilim, iki adedi roman, bir adedi çocuk kitabıdır.

"Ayşe'nin Kilimleri", "Sihirli Kilim" ve "Kilim Yaşamın Acı Motifleri" adlı kitaplarda kirkitli dokumalar ve motifleri dilsel gösterge olarak yer almaktadır. Bu örneklerin hepsi kurgusal kitaplardır ve kullanılan dokuma ve motifler kitap içeriğini yansıtır niteliktedir. Kurgusal olan kitaplarda kirkitli dokuma ve motifleri kapakta yer alabildiği gibi kurgunun da bir unsuru olarak karşımıza çıkabilmektedir. Kirkitli dokumalar eğer kurgunun bir unsuru ise kapaklarda hem dilsel hem de görsel olarak yer almaktadır.

71 Güler Erbek, *a.g.e.*, s.12.

İnceleme kapsamına alınan ve alınmayan kitap kapaklarında genellikle halkbilim ile ilgili olanlarda kirkitli dokuma ve motifleri daha fazla yer almaktadır. Halk sanatı ürünü olarak bu dokumalar, daha çok halkbilimin ilgilendiği manada, halk ve sanatının genel bir göstergesi olarak kapaklarda yer bulmaktadır denilebilir.

Başka alanlarda dokumaların yer alması ile bu dokumaların görünürlüğü ve devingenliği sağlanmaktadır. Dokumaların aslının dışında başka mecralarda görülmesi dokumalarla ilgili merakı tetikleyebilir ve Türk kültürünün sanatsal bir ürünü olan bu değerlerin daha fazla kişi tarafından tanınmasını sağlayabilir. Geleneksel kirkitli dokumalar unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerimizden olduğundan bu araçlarla yeniden dolaşıma sokulabilir.

KAYNAKÇA

Aça, Mehmet, Yolcu, Mehmet Ali, Aça, Mustafa. *Kadın Folkloru: Statü ve Famaaj*, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2019.

Akkol, Nuray. “Çok Kültürlülüğün Günümüzde Kabulü ve Görsel Sanatlarda Kullanımı”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 23, (2018): 485-497.

Aksöz, Munise. “Yanmetinin Altbaşlığı: “Kitap Çevresindeki Öğeler (Epitexte)” ve Örneklemeler”, *Turkish Studies Language and Literature* Volume 14 Issue 2, (2019): 263-276.

Aktulum, Kubilay, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*, Ankara: Kanguru Yayınları, 2011.

Altun, Eyyüp. *Kilim Yaşamın Acı Motifleri*, İstanbul: Boyalıkış Yayınları, 2019.

Artun, Erman. *Halk Bilimi Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.

Artun, Erman. *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Adana: Karahan Kitabevi, 2016.

Artun, Erman. *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.

Balpınar Acar Belkıs. *Kilim, Cicim, Zili, Sumak: Türk Düz Dokuma Yayımları*, İstanbul: Eren Yayınları, 1982.

Çağatay Özdemir ed. *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2* İstanbul: Ötüken Yayınları 2009.

Çınaroğlu, Ayla ve Delioğlu, Mustafa. *Sibirli Kilim*, İstanbul: Doğan Egmont, 2017.

Çobanoğlu, Özkul. “Türk Dokuma Sanatı” *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2*, Ed. Çağatay Özdemir, İstanbul: Ötüken Yayınları 2009.

Dellaloğlu Besim. F. *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.

Deniz, Bekir. “Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları.” *Erdem* 10.28 (1999): 111-124

Durbilmez, Bayram. *Türk Dünyası Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat 2018.

Erbek, Güran. *Anatolian Kilims*. Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture, Dösım, Dumat Ofset, 1995.

Erbek, Mine. *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2002.

Günay, Doğan, Uzdu, Funda. “Kitap İle Kapağı Arasındaki Göstergelerarası Serüven”, *Art-e Sanat Dergisi* 1/2, (2008): 1-28.

Gürcan, Halil İ. *Kitap Yayıncılığı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997.

<https://docplayer.biz.tr/885887-Turk-kimligi-editor-prof-dr-cagatay-ozdemir-ayvaz-gokdemir-e-armagan-2.html> Erişim: 04.05.2021.

<https://sozluk.gov.tr/>, (İllüstrasyon) Erişim. 30.05.2021.

<https://sozluk.gov.tr/>, (Kitap) Erişim. 25.05.2021.

<https://www.otuken.com.tr/can-senligi>, Erişim: 11.06.2021.

Kınık, Mustafa ve Asım, Topaklı. "Levni Minyatürlerinde İllüstrasyon." *Akdeniz Sanat* cilt 5. Sayı 10, (2012): 71-85.

Kúnos, Ignác. *Türk Halk Edebiyatı*, Haz. Tuncer Gülensoy, İstanbul: Tercüman Gazetesi 1978.

Laberre, Albert. *Kitabın Tarihi*, Ankara: Dost Kitapevi, 2012.

Ölçer, Nazan. *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kilimler*, İstanbul: Eren Yayıncılık 1988.

Özdemir, Çağatay. Ed. *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.

Özmutlu, Aytaç. "Grafik Tasarım Atölye Derslerinde Afiş Konusunun Uygulama ve Çözümleme Süreçlerinde Gösterge Bilimsel Çözümleme Yönteminin Kullanımı", Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun. 2009.

Öztürk, Yeşim. *Balkesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

Salmanlı, Nusret. "Abbas Sayar'ın "Can Şenliği" Adlı Romanının Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.

Sarıca, Sevtap. *Ayşe'nin Kilimleri*, İstanbul: Nesin Yayınevi, 2020.

Sayar, Abbas. *Can Şenliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Sayar, Abbas. *Can Şenliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002.

Soysaldı, Aysen, Sarnesar, Katayoun, "İran-Şahseven Dokumaları İle Türkiye Yörüklerinin Alaçulval Ve Heybe Dokumaları Arasındaki Teknik ve Desen Benzerlikleri", 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Ankara: (2007): 1253.

Türkdoğan, Orhan, Gökçe, Orhan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*, Konya: Çizgi Kitapevi, 2012.

Uyguner, Muzaffer, Der. *Halide Edip Adıvar: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994.

Uyguner, Muzaffer, Der. *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Uyguner, Muzaffer, Der. *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Uyguner, Muzaffer, Der. *Yaşar Kemal: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Vardar, Berke, Güz, N, Huber, E, Öztoprak, E, Senemoğlu, O. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual, 2007.